

REGION DE BRUXELLES-CAPITALE

BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Arrêté du Gouvernement de la Région
de Bruxelles-Capitale

Besluit van de Brusselse
Hoofdstedelijke Regering

— Arrêté du
Gouvernement de la Région de
Bruxelles-Capitale entamant la
procédure de classement comme
monument de la totalité de l'immeuble
sis rue Luther 28 à Bruxelles

— Besluit van de
Brusselse Hoofdstedelijke Regering tot
instelling van de procedure tot
bescherming als monument van de
totaliteit van het gebouw gelegen
Lutherstraat 28 te Brussel

Le Gouvernement de la Région de
Bruxelles-Capitale,

De Brusselse Hoofdstedelijke Regering,

Vu l'ordonnance du 4 mars 1993 relative à
la conservation du patrimoine immobilier,
notamment l'article 18;

Gelet op de ordonnantie van 4 maart 1993
inzake het behoud van het onroerende
erfgoed, inzonderheid op het artikel 18;

Vu la demande introduite par le propriétaire
en date du 18 mai 2003;

Gelet op de aanvraag van de eigenaar
uitgebracht op 18 mei 2003;

Vu l'avis de la Commission Royale des
Monuments et des Sites émis le 6 août
2003;

Gelet op het advies van de Koninklijke
Commissie voor Monumenten en
Landschappen uitgebracht op 6 augustus
2003;

Sur la proposition du Ministre-Président du
Gouvernement de la Région de Bruxelles-
Capitale et du Secrétaire d'Etat chargé des
Monuments et des Sites,

Op voorstel van de Minister-Voorzitter van
de Brusselse Hoofdstedelijke Regering en
van de Staatssecretaris belast met
Monumenten en Landschappen,

Arrête:

Besluit:

Article 1er. Est entamée la procédure de
classement comme monument, en raison
de son intérêt historique, artistique et
technique précisé dans l'annexe I du
présent arrêté, de la totalité de l'immeuble
sis rue Luther 28 à Bruxelles; connu au
cadastre de Bruxelles, 6e division, section
F, 1re feuille, parcelle n° 31 B 3.

Artikel 1. Wordt ingesteld de procedure tot
bescherming als monument, vanwege zijn
historische, artistieke en technische
waarde zoals nader bepaald in bijlage I van
dit besluit, van de totaliteit van het gebouw
gelegen Lutherstraat 28 te Brussel; bekend
ten kadaster te Brussel, 6de afdeling,
sectie F, 1ste blad, perceel nr. 31 B 3.

Art. 2. La zone de protection relative au
monument décrit dans l'article 1er
comprend l'ensemble des parcelles et des
voiries ainsi que les parties de parcelles et
de voiries reprises dans le périmètre
délimité sur le plan figurant à l'annexe II du
présent arrêté.

Art. 2. De vrijwaringszone met betrekking
tot het in artikel 1 vermelde monument
omvat het geheel van de percelen en de
wegen, alsook de gedeelten van de
percelen en de wegen opgenomen in de
omtrek zoals afgebakend op het plan in
bijlage II van dit besluit.

Art. 3. Le ministre qui a les monuments et sites dans ses attributions est chargé de l'exécution du présent arrêté.

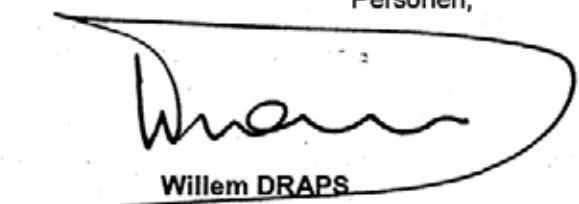
Bruxelles, 09-10-2003

Pour le Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale,

Le Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale chargé des Pouvoirs locaux, de l'Aménagement du Territoire, des Monuments et des Sites, de la Rénovation urbaine et de la Recherche scientifique,

Daniel DUCARME

Le Secrétaire d'Etat à la Région de Bruxelles-Capitale chargé de l'Aménagement du Territoire, des Monuments et des Sites et du Transport rémunéré des personnes,

Willem DRAPS

Art. 3. De minister bevoegd voor de monumenten en landschappen is belast met de uitvoering van dit besluit.

Brussel, 09-10-2003

Voor de Brusselse Hoofdstedelijke Regering,

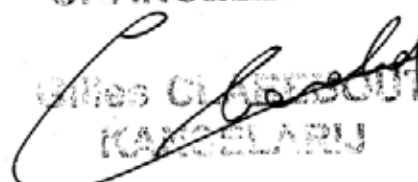
De Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering belast met Plaatselijke Besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing en Wetenschappelijk Onderzoek,

De Staatssecretaris bij het Brussels Hoofdstedelijke Gewest belast met Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen en Bezoldigd Vervoer van Personen,

Copie certifiée conforme
05 NOV. 2003
Voor verbindend afschrift

CHANCELLERIE

Gilles CLAES
KANCELARIJ

**ANNEXE I A L'ARRETE DU GOUVERNEMENT DE LA REGION DE BRUXELLES-CAPITALE
ENTAMANT LA PROCEDURE DE CLASSEMENT COMME MONUMENT DE LA TOTALITE DE
L'IMMEUBLE SIS RUE LUTHER, 28 A BRUXELLES.**

Référence cadastrale : Bruxelles, 6e division, section F, 1re feuille, parcelle n° 31 B 3.

Description sommaire

Cette maison Art Nouveau a été construite en 1902 par l'architecte Gustave Strauven (1879-1919), ancien stagiaire de Victor Horta en 1897-1898 et auteur d'une cinquantaine d'immeubles du même style dont les célèbres maisons de Saint-Cyr et Van Dyck, déjà classées.

Gustave Strauven a acheté en vente publique à la ville de Bruxelles, en 1902, un terrain à l'angle des rues Luther et Calvin, à la limite de sa commune natale de Schaerbeek, dans le quartier Nord-Est alors en pleine construction. Il en a revendu aussitôt la pointe à l'architecte Ed. Ramaekers, pour ne conserver qu'une étroite parcelle, en angle obtus, de 3m75 de large sur les deux rues et de deux fois huit mètres de profondeur. Cette petite opération immobilière devait permettre au jeune architecte de 24 ans de s'offrir une première demeure dont l'exiguïté allait être compensée par la virtuosité de son traitement architectonique, intérieur et extérieur, dans la même veine que celle de la maison de Saint-Cyr en voie d'achèvement à l'époque.

Ainsi les façades se résumeront-elles presque, dans un élan quasi gothique, à une superposition de grands châssis à petits-bois au schéma élaboré, celle de l'avant, rue Luther, encadrée d'une maçonnerie en briques émaillées (bleues et jaunes) et pierre blanche caractéristique du style flamboyant de l'ancien élève de Horta. La lumière sera aussi dispensée aux quatre niveaux de la maison par le lanterneau d'un audacieux escalier central polygonal à large jour.

La configuration de l'élévation principale est à rapprocher de celle des anciennes maisons de digue du littoral belge : un portique dans œuvre au rez-de-chaussée, abritant derrière une arcade en fer à cheval et une grille en fonte, un petit escalier menant d'un côté à la courette d'une cuisine semi-enterrée et de l'autre au balcon qui agrémentait le bel étage.

En réponse à cette composition en creux le premier étage avance un large balcon qui prend appui sur deux potelets portés par le fer à cheval, et sur quatre consoles en bois découpé (dont deux ont disparu). Ce balcon est ceinturé par un grossier garde-corps de brique, qui remplace malencontreusement la logette de bois initialement prévue et jamais réalisée.

Au niveau supérieur, chevauchant un brisis ardoisé au membron traité en véritable corniche, se dresse une grande lucarne en maçonnerie, à baie cintrée sous corniche également et à piédroits prolongés en pinacle pour l'ancrage du garde-corps en fonte du toit-terrasse.

Vers la rue Calvin, au-dessus d'un garage qui, depuis les années 1920, remplace une cour couverte, s'élèvent, en fort retrait, trois niveaux de hauteur dégressive dont les larges châssis vitrés sont précédés de terrasses ou balcons aux saillies variées, entre deux minces éperons en maçonnerie enduite.

A l'intérieur, deux pièces se greffent à chaque niveau sur l'axe de l'escalier, pièce maîtresse de la maison dont les balustres de bois tourné ont été dessinés par l'architecte.

La cage de cet escalier est entamée au niveau du bel étage par l'alcôve de la cheminée de la salle à manger (pièce arrière qu'il faut donc traverser) et s'ouvre entièrement sur le salon contigu, accroissant considérablement l'espace de ce dernier. Ici l'escalier présente donc deux rampes et un balustre de départ, comme s'il en était au début de son développement.

Les plafonds ne sont moulurés qu'aux deux pièces avant des deuxième et troisième niveaux suivant un tracé légèrement teinté d'Art Nouveau. Les cheminées en marbre de proportions menues sont simples et néo-classiques, les portes en pitchpin peint sont élégamment panneautées sous un carreau unique de verre 'océanique'.

Notons encore que les châssis des façades, les murs de refends épais d'une demi-brique seulement et les solives des planchers posent tous sur une structure de poutrelles métalliques en I, ancrées dans les mitoyens : sorte de préfiguration du 'plan libre' de l'architecture moderne, pas étonnante de la part d'un architecte réputé pour ses recherches et ses nombreux brevets dans le domaine des techniques de construction.

Intérêt présenté par le bien selon les critères définis à l'article 2, 1° de l'ordonnance du 4 mars 1993 relative à la conservation du patrimoine immobilier :

La maison présente un intérêt historique, artistique et technique indéniable : il s'agit de la première maison personnelle d'un jeune architecte formé à l'atelier de Victor Horta et dont la notoriété

comme un des chefs de file de la seconde génération de l'Art Nouveau s'est rapidement affirmée par l'impact qu'ont eu sur le paysage bruxellois certaines de ses réalisations les plus virtuoses : square Ambiorix, boulevard Clovis, avenues P. Dejaer et Louis Bertrand, etc.

Le n°28 de la rue Luther, sans doute la plus étroite maison Art Nouveau du pays, se présente comme la petite soeur de la maison de Saint-Cyr, chef d'œuvre (classé) de Strauven : structure métallique importante, plan analogue (mais coudé) avec escalier central éclairé par une verrière, absence de couloirs et de pièces médianes obscures (l'influence de Horta est très nette ici), larges ouvertures sur l'extérieur dans un jeu très expressif d'avancées et de retraits, même traitement mouvementé (mais moins riche) du relief des maçonneries et des éléments métalliques.

La rareté relative des pierres est compensée par la mise en œuvre très chatoyante et rare à Bruxelles de briques émaillées bleues et jaunes avec un subtil renversement de la prédominance des tons au fur et à mesure de l'élévation : c'est le bleu qui finit par s'imposer au niveau du brisis, à la lisière du ciel...

Bien qu'unique et singulière par son plan, son élévation et son portique à grille, la maison personnelle de Gustave Strauven est aussi un des derniers témoins, étrangement transposé à la capitale, de l'architecture balnéaire de la Belle Epoque.

Il semble en outre que le modèle bien connu des grilles en fonte de Strauven (très proche de ses célèbres sgraffites) et celui de ses rampes d'escalier au profil particulier, aient été créés pour la rue Luther.

Avec les maisons presque voisines du même architecte, rue Van Campenhout, 51 (classée) et rue de l'Abdication, 4, le n°28 de la rue Luther apparaît comme un véritable ornement de ce secteur un peu moins privilégié du Quartier Nord-Est, réputé pour son architecture Art Nouveau. Citée dans la majorité des publications récentes sur l'Art Nouveau et reprise dans les guides d'architecture, elle est en outre régulièrement visitée et photographiée.

Bibliographie

Archives de la Ville de Bruxelles, fonds Travaux Publics, dossier 2921 (1902).

DIERKENS (Fr.) et VANDENBREEDEN (J.), Art Nouveau en Belgique. Architectures et intérieurs, Tilt-Courtrai, 1991, p.76.

LOZE (P. et F.), Belgique Art Nouveau. De Victor Horta à Antoine Pompe, Bruxelles, 1991, p. 138.

MEERS (L.), Promenade Art Nouveau à Bruxelles, Bruxelles, 1996, p.132.

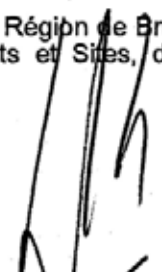
BORSI (F.) et WIESER (H.), Bruxelles capitale de l'Art Nouveau, n. éd., Braine-l'Alleud, 1996, p.154.

Encyclopédie de l'Art Nouveau, t I, Le Quartier Nord-Est à Bruxelles, Bruxelles, 1999, p.156.

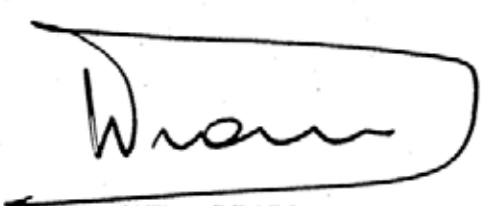
Vu pour être annexé à l'arrêté du

9 9 - 11 - 2003

Le Ministre-Président du Gouvernement de la Région de Bruxelles-Capitale chargé des Pouvoirs locaux, de l'Aménagement du Territoire, des Monuments et Sites, de la Rénovation Urbaine et de la Recherche Scientifique,

Daniel DUCARME

Le Secrétaire d'Etat à la Région de Bruxelles-Capitale chargé de l'Aménagement du Territoire, des Monuments et Sites et du Transport rémunéré des personnes,

Willem DRAPS

Copie certifiée conforme

05 NOV. 2003

Voor eenstelligend afschrift

CHANCELLERIE

Gilles CLAREBOUT

(KANCELARIJ)

BIJLAGE I BIJ HET BESLUIT VAN DE BRUSSELSE HOOFDSTEDELIJKE REGERING TOT INSTELLING VAN DE PROCEDURE TOT BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE TOTALITEIT VAN HET GEBOUW GELEGEN LUTHERSTRAAT 28 TE BRUSSEL.

Kadastrale gegevens : Brussel, 6^e afdeling, sectie F, 1^e blad, perceel nr. 31 B 3.

Beknopte beschrijving

Dit Art Nouveau gebouw werd in 1902 opgericht door architect Gustave Strauven (1879-1919) die in de jaren 1897-1898 stage liep bij Victor Horta en een vijftigtal gebouwen in dezelfde stijl ontwierp waaronder de vermaarde en reeds beschermde huizen de Saint-Cyr en Van Dyck.

In het jaar 1902 kocht Gustave Strauven in een openbare verkoping aan de Stad Brussel een terrein gelegen op de hoek van de Lutherstraat en de Calvijnstraat aan de rand van zijn geboorteplaats Schaarbeek in de Noordoostwijk die toen bruiste van bouwwerkzaamheden. De spits van het terrein verkocht hij meteen aan de architect Ed. Ramaekers, slechts een enge stomphoekige strook van 3,75m breedte en tweemaal acht meter diepte naar de twee straatkanten toe behoudend. Via deze bescheiden vastgoedoperatie stelde de jonge vierentwintigjarige architect zichzelf in staat om zijn eerste woning te bekostigen waarin de karige ruimte zowel binnen als buiten het gebouw in evenwicht gebracht werd dank zij de meesterlijke ruimtebehandeling die van dezelfde trend getuigt als het huis de Saint-Cyr dat op dat tijdstip een afwerkingstadium bereikt had.

Zo zullen de in een quasi gotiek elan opklimmende gevels er nagenoeg in volstaan een opeenstapeling van omvangrijke vensteropeningen met vernuft houtwerk te vertonen, waarbij die van de voorgevel van de Lutherstraat omlijst zijn door blauw en geel geëmailleerde bakstenen en witte natuurstenen die kenmerkend zijn voor de flamboyante stijl van Horta's vroegere leerling. De lichtinbreng wordt eveneens op de vier niveaus gul verspreid dank zij een vallichtraam dat de centrale veelhoekige gewaagde trap met een wijde lichtopening bekroont.

Vormelijk bekeken kan het vooraanzicht vergeleken worden met dat van de traditionele dijkhuizen van de Belgisch kust : binnen een in het bouwwerk van de begane grond beschut portiek achter een ijzeren arcade in hoefijzerboog met gietijzeren hek biedt een kleine trap een doorgang naar de koer van een halfondergrondse keuken en aan de andere kant naar een balkon dat de bel-etage afwerkt. Deze holle compositie wordt als het ware opgevangen door de eerste verdieping met haar naar voren tredend brede balkon steunend op twee door de hoefijzer gedragen stijltjes en op vier uitgesneden houten wandarmen (twee ervan zijn thans verdwenen). Dit balkon is afgebakend door een slordige bakstenen borstwering die de oorspronkelijk geplande en nooit gerealiseerde kleine houten erker op een zeer ongelegen manier vervangt.

Op het hoger niveau is, ter overkoepeling van een leien dakknik met een daklijst als echte kroonlijst, een groot bakstenen dakvenster opgericht met ingebouwde boogvormige openingen eveneens onder kornis en met steunmuren waarvan de pinakelvormige verlenging de verankering van de gietijzeren leuning van het dakterras verzekert.

Naar de Calvijnstraat toe en boven een garage die sinds de jaren 1920 een overdekte koer vervangt, zijn drie bouwverdiepingen opgericht die al stijgend in hoogte verminderen en waarvan de brede houten raamkozijnen voorgegaan worden door terrassen of balkons met afwisselende uitspringende gedeelten tussen twee smalle stroken van bepleisterde steenwerk.

Binnen de woning, aan weerszijden van de centrale trap die het meesterstuk van het gebouw vormt en waarvan de houten gedraaide balusters door de architect zelf ontworpen werden, treft men op elk niveau twee ruimten. Het trappenhuis van deze trap start op het niveau van de bel-etage langs de alkoof bij de haard van de eetplaats (die dan ook betreden moet worden) en verleent een wijde opening op de eraan aansluitende woonkamer, hetgeen de ruimte van deze plaats behoorlijk doet uitdijen. Op deze plaats is de trap voorzien van twee borstleuningen en van een startbaluster alsof de trap zijn ontwikkeling hier zou aanvangen.

Slechts op de tweede en de derde bouwlagen van de voorgevel zijn binnen twee vertrekken de zolderingen van lijstwerk voorzien volgens een licht Art Nouveau tracé. De marmeren schouwen van bescheiden proporties zijn eenvoudig en neoklassiek, de houten deuren zijn vervaardigd uit pitchpin, beschilderd, uitgesneden en voorzien van een enkel raam met "oceanisch" glas.

Merken wij nog dat de gevelramen, de scheidsmuren van amper een halve baksteen en de vloerbalken allemaal rusten op een metalen I-vormige balkenstructuur die in de gemene muur verankerd is : dit is een prefiguratie van het "vrije plan" uit de moderne architectuur van de hand

van een architect befaamd om zijn onderzoeken en talrijke octrooien met betrekking tot de bouwtechnische aspecten van architectuur.

Waarde van het goed volgens de maatstaven zoals bepaald bij artikel 1, 2° van de ordonnantie van 4 maart 1993 inzake het behoud van onroerend erfgoed :

Het huis heeft een ontegensprekelijke geschiedkundige, artistieke en technische waarde : het gaat om de eerste persoonlijke woning van een jonge, in het atelier van Victor Horta geschoolde, architect wiens naam vrij vlug als een van de vooraanstaande figuren van de tweede generatie van Art Nouveau bestempeld werd wegens de impact op het Brussels stadsgezicht van sommige onder zijn meest virtuoze realisaties : Ambiorix-square, Clovislaan, P. Dejaerlaan en Louis Bertrandlaan, enz.

Nummer 28 in de Lutherstraat is waarschijnlijk de smalste Art Nouveau gevel in ons land en kan beschouwd worden als het zusje van het huis de Saint-Cyr, het beschermd meesterwerk van Strauven : aanzienlijke metaalstructuur, analoog (maar boogvormig) plan met centrale via een dakraam belichte trap, zonder gangen en sombere middenvertrekken (hier spreekt Horta's invloed overduidelijk), ruime openingen naar buiten toe met expressieve uitspringende en ingedrukte gedeelten, zelfde levendige (alhoewel minder rijke) behandeling van het reliëf van het steenwerk en van de metalen elementen.

Tegen het relatief zuinige steengebruik weegt de rijkgeschakeerde en zeldzame in Brussel voorkomende blauwe en gele geëmailleerde baksteen op, met een subtiële ommekeer in de overheersende tonen naargelang van de opklimming naar de hogere niveaus : het blauw krijgt de overhand op het niveau van de dakknik aan de rand van het hemels azuur...

Alhoewel uniek en eigenaardig door haar plan, haar gevelcompositie en haar portiek uitgerust met een hek, levert de persoonlijke woning van Gustave Strauven tevens een van de laatste getuigenissen, vreemd genoeg overgeheveld in de hoofdstad, van de kustarchitectuur uit de Belle Epoque.

Het blijkt overigens dat het welgekende model van de gietijzeren hekken van Strauven (die zijn beroemde sgraffiti zeer nabij zijn) en dat van zijn trapeuningen met hun aparte profilering specifiek voor de Lutherstraat werden ontworpen.

Samen met andere huizen van dezelfde architect, Van Campenhoutstraat 51 (reeds beschermd) en Aftredingsstraat 4 uit de buurt komt nr. 28 Lutherstraat over als een heus juweel in deze wijk van de Noordoostkant die wat minder bedeed is inzake Art Nouveau. Het pand dat in de meeste recente publicaties over Art Nouveau en in menige architectuurgids vermeld is, wordt overigens regelmatig bezocht en gefotografeerd.

Bibliografische gegevens

Archief van de Stad Brussel, Fonds Openbare Werken, dossier 2921 (1902).

DIERKENS (Fr.) en VANDENBREEDEN (J.), Art Nouveau in België, Architectuur en Interieurs, Tielt-Kortrijk, 1991, p. 76.

LOZE (P. en F.), Belgique Art Nouveau, De Victor Horta à Antoine Pompe, Brussel, 1991, p. 1938.

MEERS (L.), Art Nouveau wandelingen in Brussel, Tielt-Brussel, 1995, p. 140.

BORSI (F.) en WIESER (H.), Bruxelles, capitale de l'Art Nouveau, Bruxelles, 1999, p. 156.

Encyclopédie van de Art Nouveau, Noord-Oostwijk Brussel, Brussel, 1999, p. 156.

Gezien om als bijlage gevoegd te worden bij het besluit van

09-10-2003

De Minister-Voorzitter van de Brusselse Hoofdstedelijke Regering belast met Plaatselijke Besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen, Stadsvernieuwing en Wetenschappelijk Onderzoek,

Daniel DUCARME

De Staatssecretaris bij het Brussels Hoofdstedelijk Gewest belast met Ruimtelijke Ordening, Monumenten en Landschappen en Bezoldigd Vervoer van Personen

Willem DRAPS

Copie certifiée conforme

05 NOV. 2003

Voor de raad van de

CHANCELLERIE

KANSELARIJ

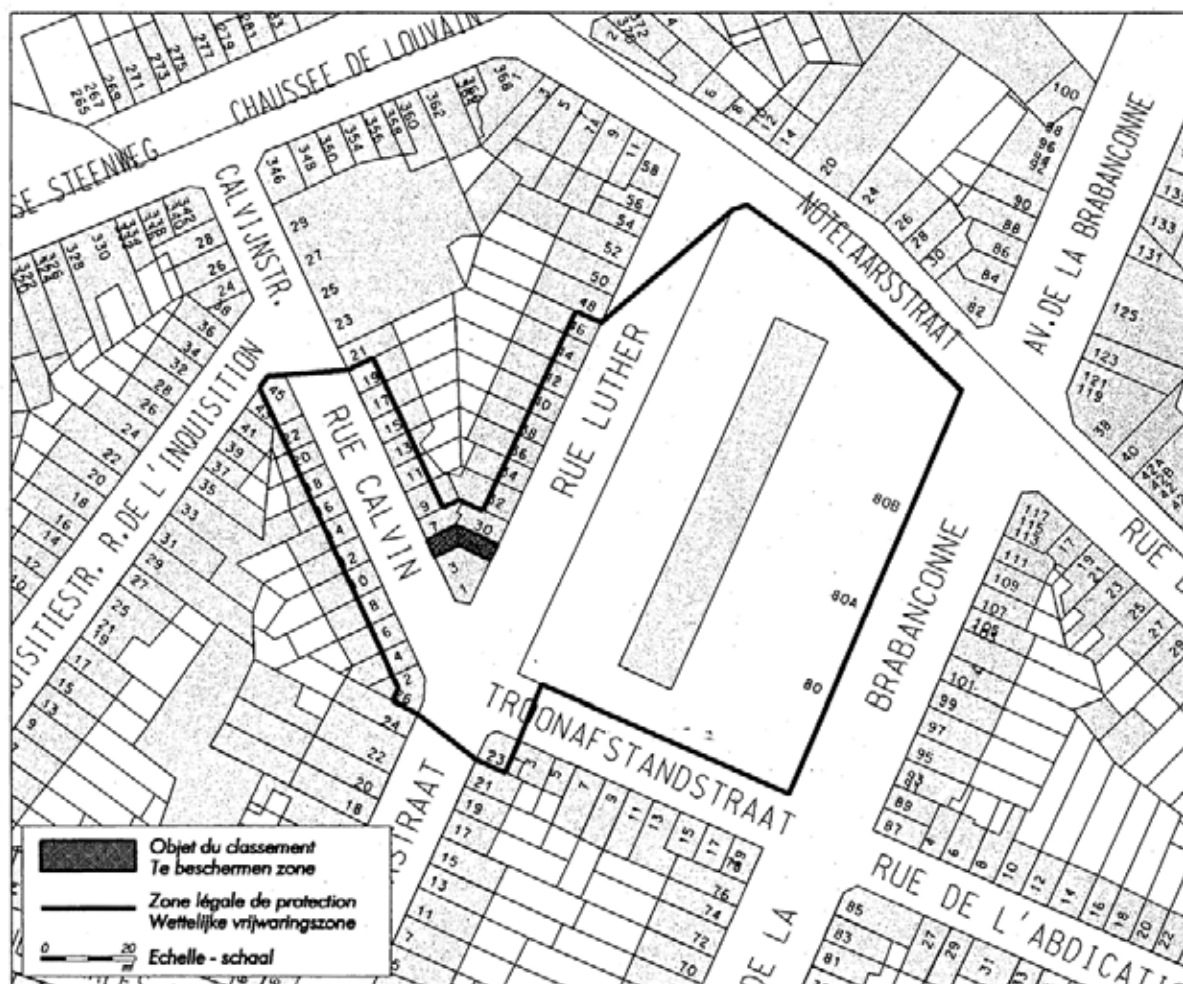

ANNEXE II A L'ARRETE DU
GOUVERNEMENT DE LA REGION DE
BRUXELLES-CAPITALE ENTAMANT LA
PROCEDURE DE CLASSEMENT COMME
MONUMENT DE LA TOTALITE DE
L'IMMEUBLE SIS RUE LUTHER, 28 A
BRUXELLES

BIJLAGE II VAN HET BESLUIT VAN DE
BRUSSELS HOOFDSTEDELIJKE
REGERING HOUDENDE INSTELLING VAN
DE PROCEDURE TOT BESCHERMING ALS
MONUMENT VAN DE TOTALITEIT VAN HET
GEBOUW GELEGEN LUTHERSTRAAT 28 TE
BRUSSEL

**DELIMITATION DE LA ZONE
DE PROTECTION**

**AFBAKENING VAN
DE VRIJWARINGSZONE**

Vu pour être annexé à l'arrêté du 09-10-2003 Gezien om te worden gevoegd bij het besluit van 09-10-2003

Le Ministre-Président du Gouvernement de la
Région de Bruxelles-Capitale, chargé des
Pouvoirs locaux, de l'Aménagement du Territoire,
des Monuments et des Sites, de la Rénovation
Urbaine et de la Recherche scientifique,

De Minister-Voorzitter van de Brusselse
Hoofdstedelijke Regering, belast met Plaatselijke
besturen, Ruimtelijke Ordening, Monumenten en
Landschappen, Stadsvernieuwing en
Wetenschappelijk Onderzoek,

Daniel DUCARME

Le Secrétaire d'Etat à la Région de Bruxelles-
Capitale, chargé de l'Aménagement du Territoire,
des Monuments et Sites et du Transport rémunéré
des personnes,

De Staatssecretaris bij het Brussels Hoofdstedelijk
Gewest, belast met Ruimtelijke Ordening,
Monumenten en Landschappen en Bezoldigde
Vervoer van Personen,

Willem DRAPS

05 NOV. 2003

CHANCELLERIE

CHANCELLERIE

